

Kring voor Heemkunde Berchem vzw

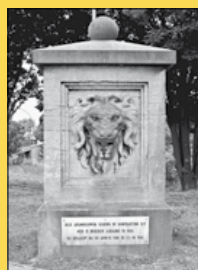
**Driemaandelijks tijdschrift Heemtenberg:
Herfst 2013 | jaargang 21 - nummer 115**

België-Belgique

P.B.

Berchem 1
8/4384

Heemtenberg nr. 115

Verantwoordelijke uitgever: Walter Gysen
Auwersstraat 34 - 2600 Berchem
Afgiftekantoor: Berchem 1 - P. 206435

Heemtenberg

Driemaandelijks tijdschrift van de
KRING VOOR HEEMKUNDE BERCHEM vzw

Erevoorzitter

René Goossens

RAAD VAN BESTUUR

Voorzitter

Walter Gysen

Ondervoorzitter

Kris Reymer

Penningmeester

Luc Van den Bempt

Secretaris

Paul Gysen

Raadsleden: Hugo Belmans, Marc Kelders, Nicole Peeters, Harrie Van Camp, Chris Van der Snickt.

Redactie Heemtenberg: Walter Gysen, Chris Van der Snickt, Paul Gysen
Tel. 03 230 17 51 | Fax 03 292 51 38
e-mail: heemtenberg@heemkundeberchem.be

Lay-out: Paul Gysen | dtp@heemkundeberchem.be

Secretariaat: Auwersstraat 34, 2600 Berchem
e-mail: info@heemkundeberchem.be
internet: www.heemkundeberchem.be

LIDGELDEN of STEUN AAN ONZE KRING

Familiaal lidmaatschap: 12 Euro per jaar

Steunend lid: 17 Euro

Erelid: 32 Euro

Bankrekening: IBAN BE53 0680 7122 0053
op naam van Kring voor Heemkunde Berchem

Zoldermuseum "Schaliënhoeve"

Rooiplein 6 - 2600 Berchem

open elke tweede en vierde zondag van de maand
van 14.00 tot 17.00 uur

Bezoek groepen mogelijk - aanvraag op het nummer 03 230 82 90

Noot van de redactie:

Elke auteur blijft verantwoordelijk voor zijn eigen tekst.

Herfst 2013

Heemtenberg

uitgave van de
KRING VOOR HEEMKUNDE BERCHEM vzw
opgericht in mei 1962

Jg. 21 - nr. 115

Inhoudstafel

Contactgegevens	pag. 2
Inhoudstafel	pag. 3
Heemkringleven	
➤ Wintersluiting van het "Zoldermuseum"	pag. 4
➤ Giften voor ons museum en archief	pag. 4
Ons Heem	
➤ De waardige begraafplaats Berchem: Floraliënlaan 288	pag. 5
➤ Slag van Berchem - september-oktober 1830 (Deel 2)	pag. 12
➤ Adriaen Vloeberghs in de Merelei (1742)	pag. 20
➤ Berchem Sport 1963-1966:	
Twee keer met de hakken over de sloot (deel 1)	pag. 25
➤ Belangrijke vondst in ons 'Museum Schaliënhoeve' (SWB2)	pag. 32
Kerk en Parochie	
➤ De Berchemse parochies en kerken	
Onze-Lieve-Vrouw Middelaars op het Pulhof (Deel 2)	pag. 28
Vroeger en nu	
➤ Guldenvliesstraat	pag. 34

Wintersluiting van het “ZOLDERMUSEUM”

Vanaf de 1 november 2013 tot einde februari 2014 zal het museum gesloten zijn als winterstop.

Wij zullen tijdens deze periode ook een herschikking doen van het museum en tevens plannen wij een verhuis van ons archief naar het zoldermuseum.

Wij zullen einde van dit jaar afscheid nemen van het Stanislas, dit wegens te hoog oplopende kosten. Met de nodige aanpassingen in ons museum kunnen wij plaats vrijmaken voor ons archief.

Dit zal ook een praktische oplossing zijn, omdat al onze diensten zo onder één dak komen.

Kris Reymer

Giften voor ons museum en archief

“Ons medelid Lily Roels bezorgde ons een zeer interessant archief over de Chiromeisjes van Sint Willibrordus Berchem. Dit archief werd geschonken door Els Janssens, destijds één van de hoofdleidsters van deze groep.

Dit archief zal geïnventariseerd worden en keurig opgeslagen in het Erfgoedarchief van Berchem.

Wij danken de initiatiefnemers en we moedigen anderen aan hetzelfde te doen.”

Harrie Van Camp

De waardige begraafplaats Berchem: Floraliënlaan 288

door Anne-Mie Havermans (tekst en foto's)

De begraafplaats van Berchem beslaat momenteel 5 ha en wordt begrensd door Elisabeth- en Floraliën-, Koninklijke- en Prins Leopoldlaan. Deze aflijning kwam pas na veel vergrotingen tot stand. Bovendien werd voordien elders begraven...

Eeuwenlang werden de inwoners van Berchem, een eerder bescheiden dorp aan de rand van de omwalde stad Antwerpen, begraven op het Sint-Willebrorduskerkhof. Dit kerkhof werd uitgebreid in 1829. Na de afbraak van de Spaanse vesten in de jaren 1860, bleef dit kerkhof als enige begraafplaats binnen de nieuwe Brialmontgordel bestaan. In deze periode begon de snelle groei van Berchem. Het is dan ook geen wonder dat in 1878, onder dwang van de provincie, werd uitgekeken naar andere plaats om de doden te begraven. De droge grond achter de kerk, bijgenaamd Stuyvenberg was om hygiënische redenen niet geschikt wegens de nabijheid van de troepen in de nabijgelegen kazernes. Uiteindelijk werd in juli 1883 een perceel aangekocht aan de hoek Steenweg naar Wilrijk (nu Koninklijke Baan) en Steenweg naar Mechelen (Floraliënlaan). (De Prins Leopoldlaan werd pas in 1913 aangelegd).

Het oude kerkhof werd in 1917 vrijgemaakt. Er waren al eerder vergunningen met of zonder grafteken overgebracht naar de nieuwe begraafplaats, zoals het graf van de Merode. Het stoffelijke overschotten van kunstschilder Henri Leys werd naar Schoonselhof overgebracht, hij kreeg daar een nieuw grafteken.

De nieuwe begraafplaats werd in gebruik genomen vanaf 1 januari 1884. Reeds in 1886 volgde de eerste vergroting. Naar aanleiding van een verkaveling in de buurt werd in 1922 nog een stuk grond aangekocht. In 1933 kwam de laatste uitbreiding tot stand en in 1939 werd de huidige toegangspoort gebouwd.

Het plattegrond vertoont een dambordschema, met enkele afwijkingen. Het oudste gedeelte is gelegen aan de Koninklijke laan. Over het hele oppervlak is een grote variëteit aan interessante en kwalitatief waardevolle monumenten te vinden. Zowel de personen die hier begraven zijn, als de ontwerpers en beeldhouwers, brengen een boeiende geschiedenis tot leven.

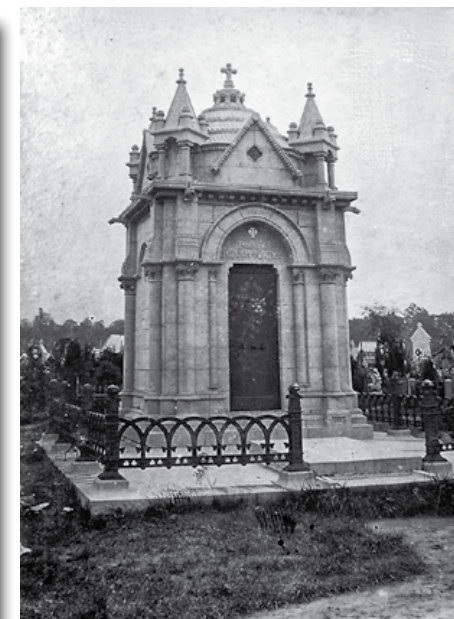
Over een periode van 200 jaar creëerden tal van getalenteerde beeldhouwers en architecten sprekende graftekens op de begraafplaats van Berchem, van sobere neoklassieke over uitbundig eclecticisme tot kubisme en art deco.

Een aantal zeer fraaie en unieke kapellen werden opgericht voor diamantfamilies. Voor de familie Coettermans, waarschijnlijk n.o.v. architect Jozef De Lange, een grafkapel waarvan de toegang geflankeerd wordt door bronzen treurfiguren en op top een jongeling met kruis, door beeldhouwer Arthur Pierre.

In een map nagelaten foto's van aannemer Berger is nog de originele deur en het hek te zien van de grafkapel Bovie.

Grafkapel Coettermans

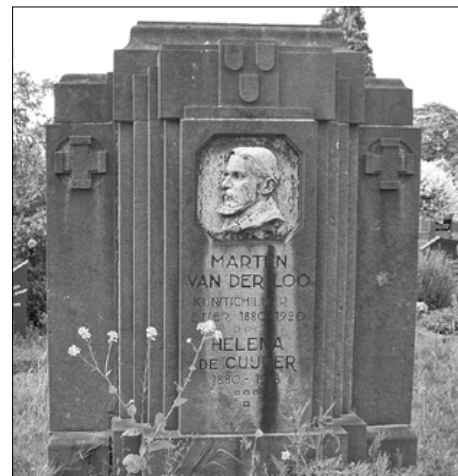
Kapel van de familie Bovie
(foto Fonds Berger, Epitaaf vzw)

De graftekens ontworpen en uitgevoerd door Jan en Albert Poels, vader en zoon, hebben hun stempel gedrukt op deze begraafplaats, met hun kwaliteitsvolle architecturale en sculpturale creaties, die vaak op de hoeken van lanen hun plaats kregen.

Het graf van Jan Poels werd ontworpen door zijn zoon. Het heeft een typerende muur en een reliëf van een fabelfiguur.

Portret van Jan Boucherij

Beeldhouwer Floris de Cuijper (1875-1965) verzorgde een groot aantal grafbeelden, onder meer

het oorlogsmonument en het graf voor Albert Boucherij (1877-1959), boek- en steendrukker. Albert Boucherij richtte in 1932 samen met Floris de Cuijper en Jozef Vinck de Mortselse kunstacademie op. De Cuijper nam het dodenmasker en maakte het portret van Marten Van der Loo, schilder en graficus, die met veel realisme en aandacht voor het pittoresk detail vele straten en steegjes van oude stadsbuurten etste. Het portret kwam in brons op het graf, onder drie schildjes (het embleem van de Sint-Lucasgilde). Elders is het portret van Jan Boucherij, pedagoog, letterkundige en journalist (1846-1911), geplaatst onder een bronzen slinger.

De beeldhouwersfamilie Geefs domineerde in de 19de eeuw de kunstwereld. Willem Geefs (1805-1883) was hofbeeldhouwer van Leopold I en realiseerde het eerste niet-religieuze standbeeld te Antwerpen: Rubens op de Groenplaats.

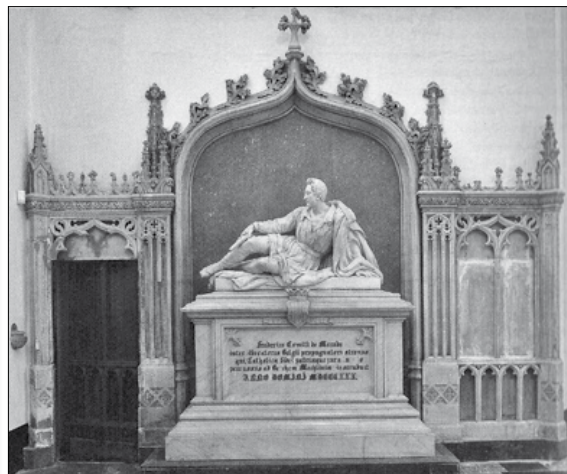
Jozef Geefs (1808-1885) is vooral gekend als auteur van het ruitersstandbeeld Leopold I op het Leopoldsplein. Hij werd begraven te Berchem. De grafsteen, ontworpen door zijn zoon Eugène draagt een portret, door zijn zoon George, en de attributen van de beeldhouwer.

Graf van Jozef Geefs

Monument op het
Martelaarsplein te Brussel

Sint-Michielskathedraal te Brussel

Frédéric de Mérode raakte gewond nabij Berchem, op 24 oktober 1830 en bezweek op 5 november te Mechelen aan zijn verwondingen. Hij kreeg twee openbare monumenten en twee graftekens, telkens één te Brussel en één te Antwerpen. In de Sint-Michielskathedraal staat het beeld van de held, zojuist dodelijk getroffen met een pistool in de hand. Het beeld getuigt van groot realisme en is een hoogtepunt in het oeuvre Willem Geefs.

Op het Martelaarsplein staat er een vrijwilliger in brons (Paul Du Bois) nabij een herinneringszuil in art nouveau (Henry Van de Velde) waarop het portret van de Held (ingehuldigd 1897).

Het grafmonument op de Berchemse begraafplaats.

Deze sarcofaag markeert het graf van architect Eugène Geefs (1854-1925). Hij ontwierp o.m. het Rijksarchief van Antwerpen. Met zijn broer, beeldhouwer George Geefs won hij de wedstrijd voor het grafteken Leopold de Wael (Schoonselhof).

Een monumentaal graf draagt reliëfs met allegorie op handel en nijverheid en portretmedaillons van alom gerespecteerde leden van de familie Nottebohm, gesigneerd door Jozef Geefs. □

Tekst en foto's door
Anne-Mie Havermans
Kunsthistorica
Gerarduslei 35
2180 Sint-Mariaburg(Ekeren)
03/665 02 19

info@annemiehavermans.org
<http://annemiehavermans.org/>

Slag van Berchem - september-oktober 1830

door Walter Gysen (Deel 2)

De Hollandse troepen trekken zich terug op Vilvoorde. De opstandelingen worden in twee colonnes ingedeeld en onder het bevel gesteld van de voormalige Franse officieren Niellon en Mellinet.

Niellon wordt naar Leuven en Aarschot gestuurd om de gevraagde Hollandse versterkingen uit Limburg tegen te houden. Mellinet achtervolgt met zijn colonne de Hollanders die zich achter de Dijle willen terugtrekken en er stand houden. De stad Mechelen kan niet gehouden worden en aan de brug te Walem worden hevige gevechten geleverd. Niellon komt via Heist-op-den-Berg naar Lier, dat veroverd wordt maar ook hier hevige gevechten rond

Generaal Charles Niellon

Alexandre Dechet
beter gekend als "Jenneval",
auteur van de Brabançonne.

Lisp, waar Jenneval de toondichter van de Brabançonne sneuvelt.

De Hollanders willen zich terugtrekken op de vesting Antwerpen, dat gekend is als orangistisch en waar generaal Chassé in garnizoen ligt en het Zuiderkasteel bezet.

De colonnes onder Mellinet en Niellon ontmoeten elkaar te Mortsel op zondag 24 oktober 1830 en bereiden zich voor op de ultieme aanval op Antwerpen. Volgens Floris Prims in de zaal "Grooten Spiegel". Antwerpen zou aangevallen worden langs twee zijden. Niellon zou aanvallen langs de rechterzijde in de richting van Berchembos en Mellinet zou via de steenweg Mechelen-Antwerpen optrekken.

De Hollanders, 15.000 man, vormden een onafgebroken front gespreid over de gemeenten Wilrijk – Berchem – Borgerhout. Het voetvolk bemande het terrein vanaf de Wilrijkse grens tot Berchem (Vosstraat). De cavalerie was meer naar Borgerhout opgesteld.

Rond drie uur hoorde men de eerste kanon- en geweschoten. De Berchemse speelhoven langs beide kanten van de baan waren bezet door de Hollanders en een kanon bestreek de steenweg.

De patriotten moesten gedekt door bommen en greppels stormenderhand deze speelhoven veroveren.

J.B. Stockmans schrijft in zijn geschiedenis van Berchem dat de Belgen dapper, onverschrokken als leeuwen, de vijand aanvielen. De menigvuldige kanten, bommen en hagen leverden hun een groot voordeel, want in korps vechten kenden zij niet. Daarvoor ontbrak het hen aan mankracht en krijgskunde. Bij kleine bendes en bij hoopjes drongen zij vooruit en wisten uit de minste omstandigheid profijt te trekken.

's Avonds was men niet verder geraakt dan het Pulhof. De nacht werd ter plaatse doorgebracht. Vanaf maandagmorgen werden de gevechten hervat en kon men gedeeltelijk de Hollanders terugdringen. Na het Pulhof kon men ook het Troyentenhof veroveren en de Belgische vlag op de Berchemmolen plaatsen. Op dinsdagavond bereikte Mellinet doorheen Berchem de Warande en de Hand aan de Boomgaardstraat op de grens met Antwerpen.

Hier aan de Berchemse poort, trachtten de Hollanders nog enige weerstand te bieden maar moesten ze zich steeds meer terugtrekken tot achter de stadswallen.

Generaal François Mellinet

De inname van de Berchemse Poort in 1830.

Niellon op zijn beurt moest optrekken naar de Turnhoutsebaan om zo de Kipdorppoort te bereiken. Dit was vooraf afgesproken met de opstandelingen in Antwerpen die vooraf de poorten zouden veroveren en zo de patriotten in de stad toelieten. Hij had te maken met sterke verdedigingspunten zoals het Torenhofje, het Postmeestershof en de Zurenborghoeve. Daar hadden de Hollanders kanonnen opgesteld. Het oude goed “Ter Nieuwerbrugge” werd stormenderhand veroverd. De Zurenborghoeve werd met een houwitsier onder vuur genomen en na het derde schot in brand gestoken.

In de nacht van maandag 25 op dinsdag 26 oktober 1830 hadden de Hollanders zich teruggetrokken en werden Berchem en Borgerhout door de Belgen bezet. Ze stonden aan de omwalling van de stad Antwerpen. Op woensdag 27 oktober 1830 werd dank zij opstandelingen in de stad de Kipdorppoort veroverd zodat Niellon hier vrije doorgang kreeg. Mellinet betrad de stad langs de Keizer- en de Mechelse poort. Ondertussen had het

burgerlijk bestuur een wapenstilstand afgesloten tussen de Hollanders onder generaal Chassé. Dit was niet naar de zin van de pas aangekomen patriotten die in de stad de aanwezige Hollanders aanvielen. Dit resulteerde in de namiddag tot kanonbeschietingen vanuit de citadel en van de Hollandse vloot op de Schelde. Vooral in de wijk Sint-Andries vielen talrijke gewonden en doden.

In de zogenaamde “Slag van Berchem” verloren de Belgen tijdens de driedaagse gevechten 16 of 18 gesneuvelden. Ook 4 Hollanders werden op de Stuivenberg achter de kerk begraven.

Generaal David Hendrik baron Chassé

Berchem werd in de revolutie van 1830 vermeld omdat het een orangistisch bestuur had. In 1829 was Berchem één van de steden en gemeenten die het bezoek mocht ontvangen van koning Willem I van de Verenigde Nederlanden tijdens zijn rondreis in het zuidelijk deel van zijn koninkrijk.

Frederik de Merode

De tweede reden is het oplopen van een kwetsuur door Frederik de Merode op maandag 25 oktober 1830. De geschiedschrijvers zijn het onderling nogal oneens over deze gebeurtenis. De een zegt dat hij getroffen werd door een kanonskogel, de andere door een kogel. Stockmans schrijft dat dit gebeurde tijdens een stormloop, Prims noteert dat dit gebeurde tijdens een verkenningstocht. De graaf werd namelijk door Niellon verzocht om te zien langs welke weg men het best optrok om de Kipdorppoort te bereiken zonder grote weerstand te ontmoeten. Dat laatste lijkt me meer aannemelijk, het

ging maar om een groepje van 6 man. Sommige schrijvers beweren dat de Merode ter plaatse overleed, anderen beweren dan weer dat hij overleed op het hof van Fenner dat ingericht was als veldhospitaal. 's Anderendaags werd daar zijn rechterbeen afgezet omdat het dijbeen helemaal verbrijzeld was. Zijn drie broers waren bij de operatie aanwezig. Diezelfde dag werd hij per slee vervoerd naar Kontich en verder naar Mechelen waar hij aan de opgelopen verwonding op 4 november 1830 overleed.

De familie de Merode stond er op dat zijn lichaam werd begraven te Berchem op het kerkhof rond de Sint-Willibrorduskerk. De begrafenis met militaire eer, had plaats op 6 november 1830.

Gezien het aantal gesneuvelden, 16 of 18, kan men moeilijk spreken over de "Slag van Berchem". Stockmans vermeldt kroniekschrijvers die wij citeren: *"Het driedaagsch gevecht van Berchem koste den Belgen vele mannen. Meer vermelde schrijvers spreken alleen van graaf Frederik de Merode, bijgenaamd "de held van 't Berchemsch slagveld"*. Hoewel deze 16 of 18 dodelijke slachtoffers er 16 of 18 teveel waren. Daarom is de term "gevechten rond Berchem" of "schermutselingen" hier beter van toepassing.

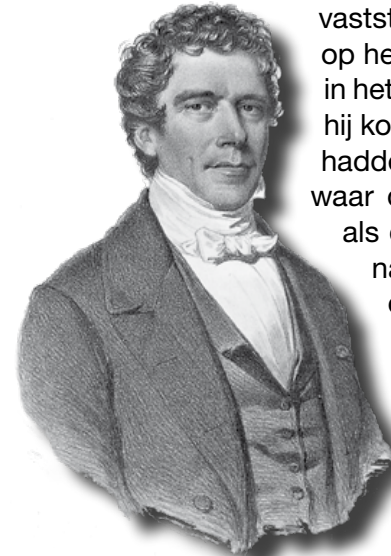
Mogelijk is er een nog een andere reden voor. De opstandelingen van 1830 waren een mengeling van het proletariaat van de Brusselse bevolking, aangevuld door republikeinen uit Frankrijk, die de republikeinse gedachte ook over de grenzen wilden uitdragen, ontevreden boeren en fabrieksarbeiders, radicale arbeiders uit de Waalse gewesten en uit het Hollandse leger gedeserteerde Belgen.

Uit dit alles werd een leger samengesteld o.l.v. oud-militairen uit de Napoleontische periode zoals Mellinet en Niellon of een avonturier en Spaans marineofficier zoals Juan Van Halen. Wanneer er dan een edelman zoals Frederik de Merode met een aantal vrijwilligers het leger komt versterken en daarbij nog sneuvelt aan de gevolgen van een kwetsuur, dan heeft men een held van de revolutie ontdekt en is de opstand een zaak van een ganse bevolking. Arbeiders, boeren, burgerij, geestelijkheid en adel, allen waren vertegenwoordigd.

Toch moeten we respect betonen zowel voor de gewone opstandelingen als voor de officieren. Het voorlopig bewind, de eerste Belgische regering vaardigde Charles Rogier en Felix Chazal af om te onderzoeken wat nodig was om de patriotten te steunen. Ze namen hiervoor contact met Niellon en Mellinet. Ze hadden Mellinet te midden van zijn manschappen ontmoet in zijn hoofdkwartier te Berchem.

Uit het boek "1830 - De scheiding van Nederland, België en Luxemburg" van Rolf Falter citeren we letterlijk volgende tekst:

"Ze konden er de wanorde en de anarchie vaststellen die heerste op het hoofdkwartier en tot in het kleinste hok." Iedereen installeerde zich zoals hij kon, zonder naar iets te kijken. Dronken mannen hadden zelfs de kamers ingenomen van het cabaret waar de generaal en zijn officieren verbleven, net als de zaal waar ze op dat ogenblik hun maaltijd namen. Mellinet, afgemat door de inspanningen die hij had geleverd om toch een beetje orde in die meute te krijgen, en om het kleine hoekje te vrijwaren waar hij zelf plaats had gevonden, nam het filosofisch op: "Wat wil je, à la guerre comme à la guerre."

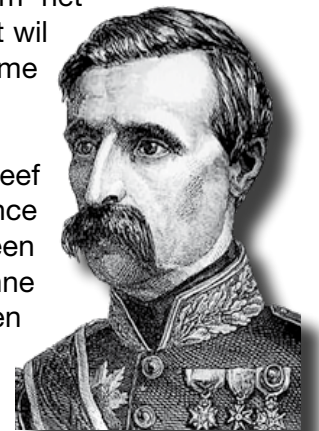

Charles Rogier

Juan Van Halen

Als 17-jarige beschreef Hendrik Conscience het uniform van de Belgen. Het bestond uit een blauwe kiel, afgezet aan hals en armen met dunne rode koordjes, een haren klak of muts met een neerhangend puntzakje. Officieren en sergeanten droegen een driekleurig lint met een strik om de arm geknoopt. De meerderheid droeg allerlei kledij, frakken, vesten en grauwe kielen bemerkte

Félix Chazal

men soms ook een Hollandse soldatenrok, de dolman van een huzaar e.a. Ook de bewapening was verscheiden, tussen sabels, pistolen, uit de Hollandse kazernes en magazijnen buitgemaakte geweren, verroeste jachtgeweren, bajonetten op een bezemstok. De meeste manschappen hadden zwartgemaakte gezichten om er verschrikkelijk uit te zien.

Toch moeten deze vrijheidsstrijders ofwel heel moedig zijn geweest ofwel waren de Hollandse troepen als leger niet veel waard. Dat had veel te maken met de onbesliste houding van koning Willem I. Ook de kroonprins Willem wilde niet te hardhandig tegen de opstand optreden. Hij droomde ervan om koning te worden van een onafhankelijk België. Bovendien waren de troepen slecht uitgerust. De troepen die in het Brussels park zaten beschikten slechts over vijf patronen per man. Bovendien nam men de opstand niet serieus. Prins Frederik, opperbevelhebber van het leger nam vijf dagen de tijd om een plan te ontwerpen om Brussel te heroveren.

De Hollanders hadden uiteindelijk na felle weerstand een schuilplaats gevonden in het park van Brussel. Daar geraakten ze door de weerstand niet verder en na drie dagen van gevechten trokken ze zich 's nachts terug tot Vilvoorde.

Later moesten ze verder terugtrekken na gevechten rond Lisp en Walem om ten slotte de streek rond Antwerpen te bezetten.

Dit alles zette de patriotten aan om de Hollanders op de hielen te zitten. Omdat ze geen militaire opleiding hadden genoten, vielen ze in kleine groepjes aan gebruik makend van dekking achter struiken en bomen en duikend in greppels. Mogelijk was dat hun sterkte omdat de Hollanders met deze wijze van aanvallen niet vertrouwd waren.

Dit alles was in schril contrast met de Tiendaagse veldtocht toen op 2 augustus 1831 de Hollanders onze noordergrenzen overschreden en het Belgisch leger zich moest terugtrekken. Het Belgisch leger was in twee delen gesplitst, het Schelde- en het Maasleger. De Hollanders trachtten Brussel te veroveren en de samensmelting van beide Belgische legers tegen te gaan. Koning Leopold I kon nog tijdig de stad Leuven ontvluchten vooraleer deze stad ingenomen werd door de Hollanders.

De hoop om de Hollanders buiten de Belgische grenzen te drijven door de verenigde Belgische legers werd niet waargemaakt omdat het Maasleger bij Kermt verslagen werd. Ondanks hevige weerstand van de

Belgen rukten de Hollanders steeds verder op. Er restte Leopold I niets anders dan de hulp in te roepen van de Europese wereldmachten om een onafhankelijk België te bewaren. Franse troepen kwamen ons ter hulp en de blokkade door de Frans-Engelse vloot van zowel de Scheldemonding als de Hollandse havens waren drukkingsmiddelen om krijgsverrichtingen af te breken.

Het is nog wel een vermelding waard dat de Antwerpse citadel ook na de onafhankelijkheid van België nog steeds bezet werd door de Hollanders. Dit had later in 1860 nog zijn invloed toen men van Antwerpen een militaire vesting wou maken en de fortengordel wou aanleggen. Het protest hiertegen uitte zich in de oprichting van de meetingpartij die tegen deze gordel was en daarvoor verwees naar het bombardement vanuit de citadel.

De belegering door een Frans leger van 65.000 man tegen een bezetting van 4.500 Hollanders begon op 30 november 1832 en eindigde op 30 december 1832 waarna generaal Chassé zich overgaf aan maarschalk Gérard. □

Maarschalk Gérard - 1816

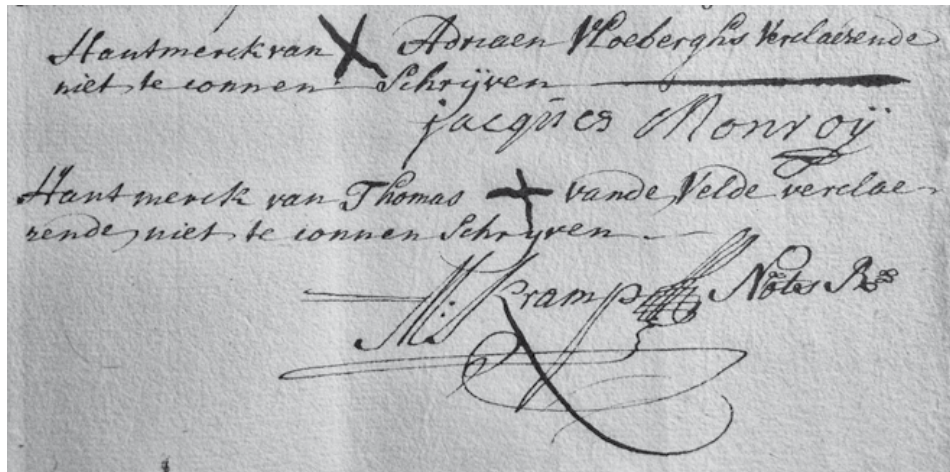
Bibliografie

- Geschiedenis der gemeente Berchem door J.B. Stockmans, uitgeverij Kultuur en Beschaving - 1975
- Geschiedenis van Berchem door Kan. Floris Prims, uitgave gemeentebestuur Berchem. - 1949
- 1830 de scheiding van Nederland, België en Luxemburg door Rolf Falter, uitgeverij Lannoo - 2005
- 1830 de geboorte van een staat, door Roland Van Opbroeck, uitgeverij Roularta Books - 2010
- Trouw aan Oranje, door Jan Huijbrechts, uitgeverij Egmont - 2009

Adriaen Vloeberghs in de Merelei (1742)

door Hugo Lambrechts-Augustijns

Op verzoek van jonkvrouw Joanna Maria Josepha Athoine legt Adriaen Vloeberghs, oud 50 jaar en wonende in 'de Wildeman' te Berchem, op 5 mei 1742 een verklaring af bij de Antwerpse notaris Melchior Kramp (figuur 1)¹. In 1724 reed hij met paard en kar door de 'Meire Ieye' te Berchem en wordt daar door Jan Singeling, de officier van de graaf van Cruyckenborgh², gearresteerd. Hij mocht niet door deze lei rijden. Adriaen komt tot een akkoord met Jan. Mits een patacon te betalen mocht hij verder rijden naar Borgerhout.

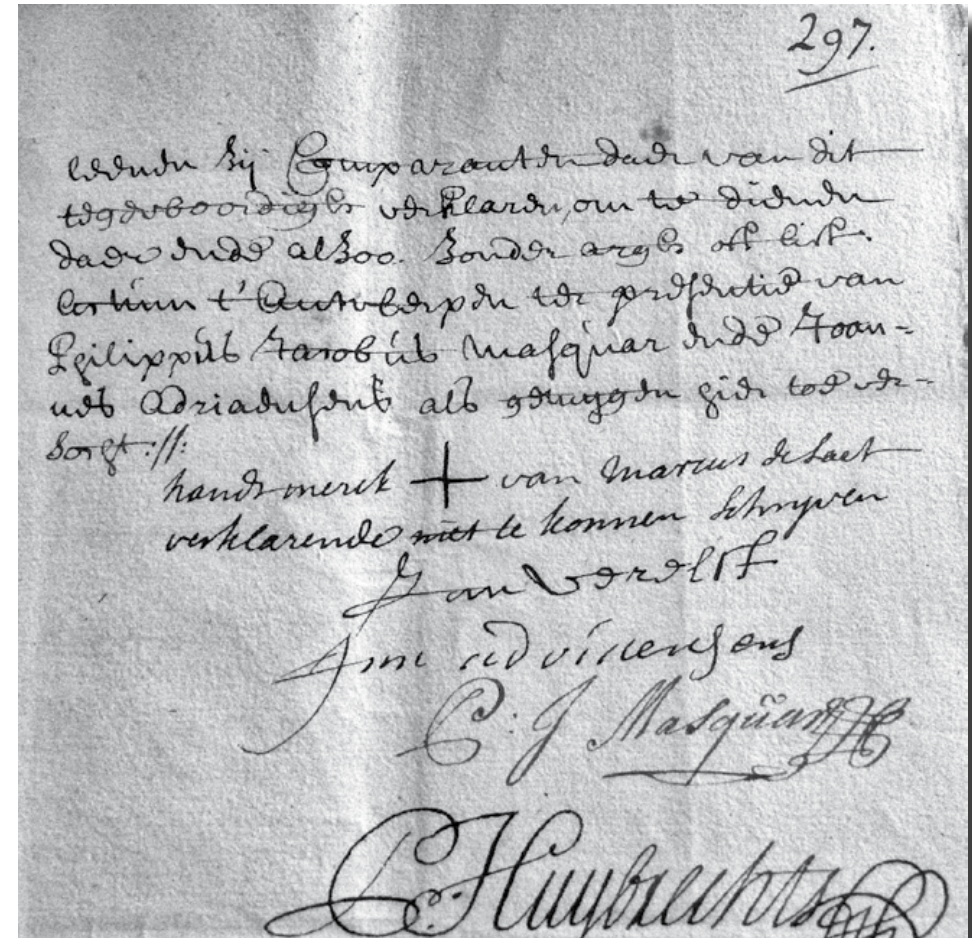

Figuur 1 - Stadsarchief Antwerpen, N 2323

foto HLA

Waarom laat jonkvrouw Anthoine na achttien jaar Andriaen Vloeberghs nog een verklaring afleggen bij een notaris, over een voorval bij haar landgoed het 'Postmeesterhof' of 'Posthof'. Floris Prims vermeldt dat zij op de figuratieve kaart van Stijnen van 1758 aangetekend staat als eigenares van dit speelhof³.

Uit een getuigenis voor de Antwerpse notaris Pieter Huybrechts⁴ op 28 augustus 1737 is af te leiden dat er zich af en toe een probleempje kon voordoen (figuur 2).

Figuur 2 - Stadsarchief Antwerpen, N 2117, notaris Pieter Huybrechts

foto HLA

Op verzoek van de voogden van de kinderen van de graaf van Cruyckenborgh, in zijn leven heer der grondheerlijkheid Berchem, verschijnen Marcus de Laet, oud omtrent 67 jaar en inwoner van de heerlijkheid Berchem. Hij heeft gediend als laat van de grondheerlijkheid en laatbank van Berchem. Jan Verelst, vorster van dezelfde grondheerlijkheid en laatbank is 48 jaar oud. Zij hebben altijd geweten dat het beleid op de Herenstraten en wegen, alsook op de beken en waterlopen, altijd

'de Bonte Koe'. De waterloop tegen de scheidingsmuur heette 'de vuile gracht'. Dit laat vermoeden dat de waterlopen als 'mosesloot' werden gebruikt. In 1883 werd de Statiestraat gerioleerd¹¹.

De familie Vloeberghs was zeker geen onbekende in Berchem¹². Als Adriaen Vloeberghs omtrent 50 jaar oud was in 1742, dan werd hij rond 1692 geboren. We kunnen hem niet plaatsen in de tak op de Schranshoeve¹³, noch in de tak van de bierhandelaars te Berchem¹⁴. Toch was hij een Berchemenaar, die in 'de Wildeman' woonde.

De *patacon* of *patagon* was in de 18de eeuw het meest gebruikte zilverstuk in onze gewesten. Met zijn 28,1 gram en een gehalte van 87,5 % had hij een waarde van 48 stuivers. Er werden ook halve en kwart patacons geslagen met een waarde van respectievelijk 24 en 12 stuivers¹⁵.

Als we weten dat een arbeider in de zomer in de stad 12 stuivers per dag verdiende, dan vertegenwoordigt een patacon een tegenwaarde van vier daglonen. Een boete van 1 patacon om door de Meerelei te rijden met paard en kar was dus erg hoog. □

1. Stadsarchief Antwerpen, N 2323, f° 400, 5 mei 1742, notaris Melchior Kramp.

2. Floris Prims, *Geschiedenis van Berchem*, Berchem, 1949, pp. 183-184: Philips Theodoor de Fourneau, graaf van Crucquenbourg was de zoon van Philips-Frans de Fourneau en van Isabella van Berchem.

3. Floris Prims, o.c., p. 312.

4. Stadsarchief Antwerpen, N 2117, f° 288 met vervolg op f° 297, notaris Pieter Huybrechts.

5. Floris Prims, o.c. pp. 162-163.

6. Floris Prims, o.c., p. 164.

7. Karel Nicolaï, *Geschiedenis van Berchem in straten en pleinen*, Berchem, s.d., p. 79.

8. Karel Versteyle en Lodewijk Vonck, *De straten van Berchem*, Berchem, 1928, p.108

9. Floris Prims, o.c., p. 21.

10. Gedeelte tussen de Lange Sint-Jacobstraat (nu Generaal Drubbelstraat) en de Victor Jacobslei, langs de kant van het Mariagasthuis.

11. Karel Versteyle en Lodewijk Vonck, o.c., p. 108.

12. Hugo Lambrechts-Augustijns, "De boerderij Vloeberghs te Berchem", in: *Heemtenberg*, 19 jg, nr. 107, zomer 2011, pp. 18-21. "De bierhandelaars Vloeberghs in Berchem", in: *Heemtenberg*, 19 jg, nr. 105, januari 2011, pp. 6-9.

13. Theo Vloebergh, *Jubileumboek de familie Vloe-bergh*, 14e-20e eeuw, 1998, p. 360.

14. Theo Vloebergh, *Jubileumboek*, p. 437.

15. Karel Lemmens, "Rekenmunt en courant geld", in: *Jaarboek van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 1998, p. 35.

Berchem Sport 1963-1966:

Twee keer met de hakken over de sloot (deel 1)

door Jos Vandermaelen

Typeploeg 1963-1964:

keeper: Vermoes Fernand

verdediging: De Mot Robert / Vets Marcel / Van den Eynde Eddy /
Vercammen John

halflijn: Busschots Roger / Schellens Frans

voorlijn: Van Hostayen John / Lievens Jan / Verlinden Jos (Lippevelt Rik) /
Wegge Louis.

Berchem pakte dit seizoen weer uit met twee nieuwe aanvallers: ex-Beerschotter John Van Hostayen en Kempenaar Jos Verlinden, die al bij de openingswedstrijd op 8 september op het Anderlecht-veld hun vuurdoop kregen. Het werd voor geel-zwart een logische 2-0-nederlaag, de volgende week gevolgd door een draw thuis tegen Sint-Truiden, een match waarin Dirk Corremans voor het laatst in de eerste ploeg optrad. Berchem bleef de volgende drie maand in de onderste helft van het klassement hangen op veilige afstand van de laatste twee plaatsen; in die periode leverde vooral animator Jan Lievens uitmuntend werk.

De laatste speeldag van de heenronde speelde geel-zwart tegen Diest zijn tot dan toe beste wedstrijd van het seizoen; toch konden de Brabanders ongeveer een halfuur voor het einde van een dekkingsfout in de Berchem-verdediging gebruikmaken om het laken naar zich toe te trekken en met 1-2 te winnen.

De volgende zondag op 5 januari 1964 was toekomstig kampioen Anderlecht op het Rooi te gast. Berchem ging voort op de ingeslagen weg en na vier minuten schoot Jan Lievens al raak. Even voor het halfuur werd een inzenden van John Van Hostayen door een hoog opspringende Frans Schellens uit de grote dagen met fraaie kopstoot in de touwen geloodst, een doelpunt mooi van opzet en schitterend van afwerking. Aan de rust

was de hoop op een onverwachte overwinning dus volkomen gewettigd. Spijtig genoeg voor geel-zwart kon Anderlecht in de tweede helft al na een paar minuten tegenscoren en vanaf dan begon de paars-witte machine onder impuls van Paul Van Himst pas goed te draaien. Berchem hield nog twintig minuten stand, maar moest dan kort na mekaar twee goals incasseren en de zege aan de Brusselaars laten. Het bleek eens te meer dat de Berchem-jongens geen volle negentig minuten in de benen hadden. Op 9 februari verloor Berchem tegen Beerschot met 1-4 zijn achtste opeenvolgende wedstrijd. In die match nam Louis Leysen, die in september gekwetst en vier maand door Fernand Vermoes vervangen werd, definitief afscheid van het fanionteam. In die zwarte reeks kwamen drie nederlagen voor tegen zwakke tegenstanders, zodat de Berchem-supporters zich begonnen af te vragen tegen wie eigenlijk nog een punt kon behaald worden. Het enige lichtpunt in twee van die matches was het debuut als centrale aanvaller van scholier Robert Van de Sompel, waarvan de krant schreef dat hij getuigenis gaf van rijpend talent.

Met nog negen te spelen matches stond Berchem nu voorlaatste met één punt achterstand op de 14e FC Brugge. Als de nood het hoogst is, is de redding nabij : de volgende vier wedstrijden brachten weliswaar drie zeges op, maar ook de andere bedreigde ploegen roerden zich, met als gevolg dat vier matches voor het einde van de competitie Berchem en FC Brugge ex aequo de voorlaatste plaats bekleedden.

Op 5 april was FC Brugge-Berchem in verband met de degradatie dus een sleutelmatch. In de 53e minuut opende de thuisploeg de score, twintig minuten later kon Louis Wegge gelijkstellen en toen iedereen reeds dacht dat de wedstrijd op een draw ging eindigen, maakten de Bruggelingen er twee minuten voor affluiten tot grote ontgoocheling van de Berchem-spelers 2-1 van.

De selectieverantwoordelijke deed de volgende week een goede zet door thuis tegen Standard als centrale aanvaller links terug Robert Van de Sompel op te stellen, die de held van de wedstrijd werd; hij maakte twee goals, waarvan een vijf minuten voor het einde, terwijl de Luikenaars slechts eenmaal scoren konden. Na afloop van de match werd Robert door zijn maats uit de scholierenploeg op de schouders getild en heerste er uitbundige vreugde in het Rooi-stadion.

Het was nog niet gedaan, want in de voorlaatste match te Diest zorgde hij voor de goal die de geel-zwarten aan een draw hielp. Na deze speeldag was de stand achteraan :

10. Turnhout	24 punten – 7 winstmatches
11. CS Brugge	24 punten – 7 winstmatches
12. Daring	23 punten – 7 winstmatches
13. Berchem	22 punten – 8 winstmatches
14. St.-Truiden	22 punten – 7 winstmatches
15. FC Brugge	22 punten – 7 winstmatches.

Eventjes zes clubs kwamen dus in aanmerking voor degradatie; zulke hevige strijd om het behoud in eerste had men de laatste twee decennia nog niet meegemaakt.

In een zenuwachtige sfeer begon Berchem zijn thuismatch tegen Turnhout. Even voor het halfuur verloor de totaal geïsoleerde Marcel Vets, gewoonlijk de rots in de branding, het evenwicht bij een aarzeling tot interceperen. De Turnhoutse rechtsbuiten profiteerde hiervan om door te rennen, de toelopende Fernand Vermoes te ontwijken en de bal in de verlaten muilt te deponeren. Twintig minuten voor het einde verdubbelden de bezoekers hun voorsprong en was het voor de Berchem-aanhang wachten op de resultaten van Sint-Truiden en FC Brugge.

Om kwart voor vijf bleek Berchem de enige niet winnende degradatiekandidaat te zijn. Dit was het commentaar over de laatste speeldag in Volksgazet van 27/4/64: “de overwinning van al de bedreigde ploegen, op één na, werd fel vergemakkelijkt door de onverschilligheid van de tegenstanders. Berchem kende die meeval niet. Het stuitte op een tegenstander die de punten even hard nodig had en die doordat een gelijk spel reeds het behoud verzekerde, geen risico's hoefde te nemen. Dat moest de thuisploeg wel doen en het werd haar fataal”.

Als gevolg van een omkoopzaak was het echter Turnhout dat in plaats van Berchem naar tweede zakte, hoewel de Kempenaars in de loop van de competitie en ook tijdens hun laatste match bewezen eerste afdeling waardig te zijn.

Eindrangschikking :

	M	W	V	D	GV	GT	P	
1. Anderlecht	30	18	3	9	77	28	45	
14. Turnhout	30	7	13	10	28	50	24	
15. Berchem	30	8	16	6	29	49	22	□

Kerk en Parochie

De Berchemse parochies en kerken:

Onze-Lieve-Vrouw Middelaars op het Pulhof (2)

door Mia Verbanck

In de kerk treffen we werk aan van kunstenaars zoals Frans Jochems, Alberic Plettinck, Bruno Gerrits, Alfons Annys, Henri Van Straten en Eugene Yoors. In deze aflevering gaan we dieper in op het aanwezige werk van de beeldhouwer Frans Jochems.

Frans Jochems (1880-1949)

Erg jong reeds bleek Frans Jochems teken- en boetseertalent te hebben. Hij ging op 12-jarige leeftijd al werken bij de lithograaf Julien 't Feld. 's Avonds volgde hij lessen aan de kunst-ambachtschool Sint-Lucas. Daar werd zijn talent opgemerkt en hij kreeg de kans om te studeren aan de Antwerpse Academie en het Hoger Instituut voor Schone Kunsten.

Na zijn studies kreeg hij heel wat opdrachten voor openbaar en privéwerk. Hij ondernam studiereizen naar Parijs (waar hij de invloed van Rodin onderging) en Duitsland, en werkte een tijd in Londen. Zijn faam reikte tot over de grenzen. Jochems' glorieperiode situeert zich in de periode van 1918 tot aan de wereldcrisis van 1930-31. Vanaf dan breekt er een moeilijke tijd aan voor vele kunstenaars die duurt tot het einde van de tweede wereldoorlog in 1945.

Frans Jochems liet veel van zijn beelden gieten bij de uit Gent afkomstige bronsgieter Frans Albers. Die liet hem een marmeren beeld maken van zijn jongste dochter Marguerite, toen 12 jaar. Zo leerde hij ook Maria, de oudste dochter van Frans Albers, kennen. Ze traden in 1920 in het huwelijk.

Het gezin kreeg twee kinderen: Eliane en Luc. Frans Jochems liet aan de Marie-Josélaan 13, in het hart van de parochie, een groot atelier bouwen en een huis, waar het gezin zich in 1923 vestigde. Tevoren had hij o.m. een atelier gehad in de Carnotstraat en in de Lammekensstraat.

Frans Jochems liet een indrukwekkend en zeer gevarieerd oeuvre na. Door zijn talent en zijn gedegen langdurige vorming beheerste Frans Jochems alle technieken en gebruikte hij verschillende materialen: klei, plaaster, marmer, brons, hout, terracotta, cement, witte steen, ivoor ...

Meer informatie over de kunstenaar vind je op de website <http://www.fransjochems.com/>, een webstek opgezet door zijn kleindochter¹. Het museum Schaliënhoeve is in het bezit van acht gietvormen voor dierenbeelden.

Basreliëfs in witte zandsteen

Twee grote basreliëfs in witte zandsteen trekken de aandacht vooraan in de kerk. Ze hingen vroeger boven de zijaltaren die in 1965 verwijderd werden.

Links zien we het "Hoogreliëf van Onze-Lieve-Vrouw Middelaars", ingewijd op 31 mei 1931. Rechts hangt het "Hoogreliëf van de H. Jozef met het 12-jarig Kind Jezus", ingewijd op 24 december 1933.

Het Kruisbeeld

Wie de kerk binnen komt, kan niet naast het monumentale kruis kijken uit eikenhout en brons. Het crucifix hangt vooraan tegen de marmeren muur van de apsis, centraal boven het hoofdaltaar.

We zien een magere Christus met lange haren, baard en snor. Op zijn hoofd een doornenkroon. Zijn handen en voeten zijn doorboord met nagels. Hij draagt enkel een lendenschort. Het hoofd van Jezus valt voorover. Het is Goede Vrijdag, 15 uur. Jezus gaf de geest.

Frans Jochems maakte een sober beeld, indrukwekkend door zijn grootte. Geen pathos, maar sereniteit.

De parochiegeschiedenis dateert de inwijding in 1938, de inventaris van het religieus werk van de kunstenaar geeft 1939 aan.

¹ De tekst over de kunstenaar werd, met toestemming, overgenomen van de webstek.

De Kruisweg

Op een sobere, gestileerde manier beeldt Frans Jochems de veertien taferelen uit. Je herkent zijn typische stijl: magere, bijna strakke figuren, gedrapeerde gewaden die het effect van beweging creëren, fijne gezichten. Een sobere en tijdloze kruisweg.

Staties 1, 2, 3, 4 en 8 zijn ingewijd op 8 oktober 1939. In volle oorlog werden de resterende staties afgewerkt tegen 1942.

De Kruisweg - Statie 14

De Madonna op de Kerk

Boven op de kerk, op een hoekpenant naast de doopkapel, troont een beeld van 3,60 meter hoog. Het is een zogenaamde Moeder Gods, een Madonna met kind. Maria draagt een mantel en een sluier. Vertederd drukt ze Jezus tegen zich aan. Hun hoofden raken elkaar. Het kind zit op haar rechterarm, met zijn gezicht naar de 'wereld'. Met haar linkerarm houdt de Moeder de linkerhand van het Jezuskind vast. Die houdt zijn armen gespreid, alsof hij heel de parochie in zijn armen sluit. Het beeld werd geplaatst in 1937, een jaar na de inzegening van de kerk.

De Madonna van het oude parochielokaal

Ook op de gevel van het Oude Parochielokaal aan de Jozef Wautersstraat 21 prijkt tot op vandaag een beeld in witte natuursteen dat de Madonna met Kind voorstelt. Het Oude Parochielokaal werd opgetrokken naar een ontwerp van architect M.J.M. Van Bokhoven en op 27 juni 1937 na het lof van 15 uur ingezegend door deken De Winter.

Het beeld van Frans Jochems is 2,10 m hoog en dateert uit 1938. Maria draagt het zittende, geklede Jezuskind op de rechterarm en drukt het tegen zich aan. Jezus wordt voorgesteld met de rijksappel, het symbool van de wereldheerser.

Gedetailleerde historische informatie en meer fotomateriaal kan u vinden op de website van Onze-Lieve-Vrouw Middelares: <http://www.kerknet.be/parochie/76/>. Ga naar het item "de kerk: het gebouw en de kerkschatten".

Belangrijke vondst in ons ‘Museum Schaliënhoeve’ (SWB2)

door Harrie Van Camp

In Heemtenberg 114 heb ik u beloofd om iets te vertellen over de “Patre”, blijkbaar de voorloper van de jongenschiro Sint Willibrordus Berchem. Daarvoor wilde ik beroep doen op een boek dat ik bij ‘de Slegte’ op de kop heb kunnen tikken. Het is een standaardwerk geschreven door Walter Baeten, doctor in de geschiedenis, en twintig jaar geleden uitgegeven door het Davidsfonds. De titel is : **“Patronaten worden Chiro”**.

Hierin vind ik wel heel veel informatie over het Patronaat en de Chiro in GANS Vlaanderen. Hier en daar stuit ik wel op specifieke informatie over de jongenschiro Sint Willibrordus Berchem. Maar, die info vind ik toch wat te beperkt.

Ik ben dan op zoek gegaan naar patronaatsgegevens in het parochie-archief van Sint Willibrordus. Echter tevergeefs, er is daar geen informatie (meer) aanwezig.

Maar... op zondag 11 augustus 2013 was ik samen met Nicole Peeters, onze bibliothecaris, wat aan het opruimen in ons museum. Op een gegeven moment duwde Nicole mij een bruine, oude enveloppe in de handen. Hierin zaten een aantal documenten.

Eén van de documenten was een getypt verslag getiteld:

“Geschiedkundige Aantekeningen en Herinneringen over SINT WILLIBRORDUS PATRONAAT”

*Van zijn ontstaan tot 1950 en over zijn
Afdelingen en kringen uit de werking
voortgesproten.*

IK KON MIJN OGEN NIET GELOVEN.

Ik ben onmiddellijk beginnen lezen en snuffelen in dit document van 29 getypte bladzijden. Het document is NIET ondertekend, MAAR ... Onze penningmeester, Luc Van den Bempt, heeft mij, enkele weken geleden, een afdruk gegeven van een GESCHREVEN tekst over het Patronaat van Sint Willibrordus. Deze tekst was, destijds, in het bezit van zijn schoonvader, Leopold Goos, medestichter en secretaris van onze kring¹. Deze tekst was WEL ondertekend.

Hij was geschreven door Aloïs (baas) Peeters².

En door tekstvergelijking kan ik met zekerheid zeggen dat de uitgebreide, getypte tekst **ook door Baas Peeters is opgesteld in 1950**.

Dank zij de werklust en de ervaringen van Baas Peeters ben ik dan toch in het bezit gekomen van zeer interessante, heemkundige gegevens over patronaat, de jongenschiro en de andere kringen, uit dit patronaat voortgekomen.

Ik zal U daar, in volgende Heemtenbergen, graag deelgenoot van maken. □

1 zie voor meer informatie over Leopold Goos:
Heemtenberg 41 van oktober 1999 blz. 5.

2 Zie voor meer informatie over Aloïs Peeters :
Heemtenberg 55 van januari-februari 2002 blz.8 e.v.

Guldenvliesstraat - Vroeger en Nu

uit het fotoarchief van Chris Van der Snickt

▲ Circa 1925: Guldenvliesstraat met "Café Porte de Borsbeek".

▼ 2009: Guldenvliesstraat, zoals ze nu is, met "Café De Nieuwe Hoek".

KOWALCZYK

sanitair - elektriciteit - verwarming - ventilatie

+32(0)476 686 817

Koffiebranderij- thee
confiserie - delikatessen
doopsuiker

Helios
DE LUCA

Statiestraat 13
2600 Berchem
03/239.24.54

www.heliosberchem.be

Berchem - Deurne - Lint - Merksem - Mortsel - Wilrijk

www.hairfusion.be